

La Universitat de l'any 2000

Pel seu interès, reproduïm la primera part de la conferència inaugural del curs 1988/1989 del Centre de Lectura, que tingué lloc el dia 25 d'octubre de 1988. La seva extensió ens obliga a completar-ne la publicació en dos números posteriors de la Revista del Centre de Lectura.

Autoritats totes, companys, amics, senyores i senyors, em sembla que no cal que us digui que per a mi és una gran satisfacció, un altíssim honor, el fet d'haver estat invitat a donar la conferència inaugural del curs del Centre de Lectura. Una entitat per tots vosaltres prou coneguda i per mi, profundament estimada des de la meva infància. Recordo la veneració amb què, al costat del meu pare, entrava en aquest casal i com tot pujant les escales ell m'explicava qui era el Sr. Evarist Fàbregas sense la munificència del qual, aquesta entitat no hauria disposat d'aquestes magnífiques instal·lacions.

Per a mi doncs ha estat, repeteixo, una gran satisfacció que se m'hagi ofert aquesta tribuna avui per parlar una mica davant tots vosaltres del tema universitari. Dues observacions prèvies abans de començar pròpiament la xerrada. La primera és que el títol potser és una mica artificiós; potser més que la de la Universitat de l'any 2000 hauria pogut dir que volia parlar, i això és el que intentaré fer, de l'evolució de la Universitat a l'època moderna a Catalunya, de l'immediat passat, del present i del futur de la Universitat.

I l'altra observació que voldria fer és que evidentment jo, tal com ha dit el President sóc, en aquests moments, Diputat i Conseller d'Ensenyament; però també voldria que es tingués en compte que sense renunciar, naturalment, a cap d'aquestes dues condicions voldria aclarir que parlo aquí, una

mica pensant en veu alta, a títol personal. Això no és ni ha de ser, entenc jo, l'exposició d'un programa polític, ni un acte de campanya electoral, ni l'exposició d'un programa de govern. O sigui, admeteu que el que jo diré a partir d'ara, són unes reflexions en veu alta sobre la Universitat, segons el meu punt de vista personal.

Com podríem pensar que serà la Universitat de l'any 2000 a Catalunya? Mireu, la manera més fàcil és la de fer una mena de projecció del passat fins al present i del present cap al futur, partint, no cal dir, d'un moment determinat. Ben entès, no em referiré a la Universitat medieval ni a la Universitat de Cervera, ni al retorn de la Universitat a Barcelona, ni a res de tot això. Partiré de fa uns 50 anys, de la Universitat Autònoma de Barcelona. I correré el risc que sempre té aquest exercici de prospectiva, exercici que moltes vegades fracassa estrepitosament.

És clàssic, per exemple, l'error de prospectiva que es va fer a Londres a mitjan segle passat, en què uns entesos en la matèria van dir que la circulació, aleshores feta per mitjà de carruatges tirats per animals, resultaria pràcticament impossible al cap de pocs anys, al cap de 50 anys o de 100 anys, perquè hi hauria fems per tot arreu a causa de la gran quantitat (cada vegada més) de carruatges i de cavalls. Evidentment, l'atmosfera de Londres es va fer irrespirable al cap d'uns quants anys, però no pels fems dels cavalls sinó pels fums de les combustions dels

cotxes i de les fàbriques que s'hi van anar instal·lant.

I si voleu un exemple més proper i sense necessitat d'anar tan lluny, fixem-nos en una cosa molt relacionada amb el que parlarem avui, que és l'evolució demogràfica a Catalunya: els anys 60, per part de demògrafs entesos, es deia que Catalunya l'any 2000 tindria 12 milions d'habitants. I unes estimacions fetes quan jo era conseller de Sanitat, quan vàrem encarregar que se'ns fes un informe sobre l'evolució de la població a Catalunya, asseguraven aleshores: l'any 81 o 82- que l'any 2000 hi hauria aquí no 12 milions, però sí de 7,5 milions a 8 milions de catalans. En aquests moments,

les projeccions demogràfiques són que a Catalunya no hi haurà l'any 2000 gaires més habitants dels que hi ha ara, i és possible que n'hi hagi menys, o sigui que amb prou feines passarem dels 6 milions, en el millor dels casos.

Però bé, exposant-me naturalment a tots aquests possibles errors, comencem a considerar breument com era la Universitat a Catalunya a l'època de l'Autònoma, als anys 30.

No cal dir que la Universitat Autònoma de Barcelona, la dels anys 30, ha estat posada moltes vegades com a model, i és realment un bon model, un model excel·lent. Però era, com és lògic, filla del temps. Era un model im-

millorable per a aquell temps, bé que avui dia la Universitat Autònoma, tal com estava feta aleshores, no ens serviria pels motius que de seguida veureu i que podeu endevinar. Penseu que estàvem en un temps -és clar- en què la República va venir sense el vot de les dones; dic això a fi que sociològicament ens situem als anys 30, en què la dona no tenia vot, -el va tenir després de proclamada la República-. La Universitat Autònoma d'aleshores va existir gràcies a un acord que hi va haver entre el govern de la Generalitat i el govern central; recordeu que era regida per un Patronat mixt, format per personalitats nomenades per les dues parts. Cal remarcar, a més a més, que la Universitat Autònoma de Barcelona va ser, certament, una experiència fugaç i inacabada. El que la gent generalment no sap és que la Universitat Autònoma de Barcelona va viure amb total normalitat acadèmica exactament 16 mesos, ja que al cap de poc d'haver estat creada va venir el 6 d'octubre de 1934, es va suspendre el funcionament de la Universitat Autònoma i quan es va reprendre el febrer de l'any 1936, va durar fins al juliol del 36, en què va venir la

guerra civil. Total, 16 mesos d'activitat, i en 16 mesos, realment va fer moltes coses.

Ara, tingueu en compte també que aquella Universitat tenia només cinc facultats, i que ni els ensenyaments tècnics superiors, ni els ensenyaments de cicle curt, per exemple la infermeria, o per exemple la formació dels mestres, les Normals, no eren aleshores centres universitaris. La Universitat Autònoma de Barcelona tenia en aquell moment només les cinc facultats clàssiques: Filosofia i Lletres i Pedagogia, Ciències, Dret i Ciències Econòmiques i Socials, Medicina i Farmàcia.

I tenia uns 3.000 estudiants. Dic, fixe'u-vos, uns 3.000 estudiants. Perquè, encara que sembli mentida, no hi ha manera de trobar la xifra exacta d'estudiants que tenia l'Autònoma durant aquell temps, ni als arxius de la pròpia Universitat de Barcelona, ni, no cal dir, en el Departament, ni en cap de moltes de les obres que he consultat que hi fan referència. Però és igual, per un càlcul molt aproximat no podien ser més de 3.000 en una població que amb prou feines arribava als 3 milions d'habitants. Això vol dir un de cada 1.000 catalans -

catalans o no catalans, perquè també n'hi havia alguns que venien de fora- (però la proporció era d'1 cada mil habitants).

Realment, l'Autònoma va fer moltes coses. Renuncio a explicar-les però voldria recordar que -entre moltes altres- va adoptar el català com a llengua cooficial, es va regir per un sistema democràtic; era realment autònoma, es va ocupar molt del que se'n deia aleshores l'extensió universitària, va fer un esforç pedagògic molt important, es va obrir a tota la societat, etcètera. Però en fi, allò es va acabar, com veieu, molt ràpidament: va venir la guerra civil, va venir la dictadura i la Universitat va ser refeta, diguem-ho entre cometes, per mitjà de la *Ley de Ordenación Universitaria* del 29 de juliol de 1943.

No resisteixo la temptació de llegir uns dels paràgrafs del prefaci d'aquesta *Ley de Ordenación Universitaria*. Diu referint-se a la Universitat que hi havia hagut en el conjunt de l'Estat fins aleshores: *Vivíamos momentos de crisis y de ruina, en que si la educación intelectual estaba desquiciada, había sucumbido también en manos de la libertad de cátedra la educación moral y religiosa, y hasta el*

amor a la patria se sentía con ominoso pudor, ahogado por la corriente extranjerizante laica, fría, krausista y masónica. No continuo, però una Llei que partia d'aquests principis, ja podeu suposar que poc de bo anunciava.

Les persones que han estudiat l'evolució de la Universitat en el conjunt de l'Estat durant aquests anys, durant els anys de la dictadura, coincideixen a afirmar que, malgrat tot, vam tenir la sort que aquesta Llei fos escassament aplicada. Era moltes vegades, com tantes de les lleis d'aleshores, lletra morta. La situació va millorar una mica, però empitjorà en d'altres sentits, quan finalment va ser promulgada, durant l'etapa Villar Palasí, l'anomenada *Ley General de Educación y de Financiación de la Reforma Educativa*. Més que la Llei en si, va ser l'aire que durant un temps va tenir el *Ministerio de Educación* durant els anys finals de la dècada dels 60 i començament dels 70.

Va ser aleshores quan es van crear tres universitats autònomes, que van gaudir durant un temps -només durant un temps- d'un Estatut d'Autonomia, entre les quals hi ha l'actual Autònoma de Barcelona, i és també en aquesta època quan van ser incorporats a la Universitat els estudis politècnics. I va ser aleshores quan es va anar produint la massificació, a tot l'Estat, de la Universitat. L'any 1940 a Catalunya hi havia (les xifres ara ja són de registre, no són estimatives com les que he dit de l'Autònoma) 5.000 estudiants universitaris en una sola universitat, no cal dir, l'única que existia. L'any 50, ja n'eren 6.800, l'any 60, 11.500 -aquí comença la gran expansió-, el 70, 37.000, el 80 s'arribava a 100.000 estudiants universitaris a Catalunya. Actualment n'hi ha a la ratlla de 150.000. Aquest

gran increment, aquest boom de la població universitària, és degut a diverses causes.

En primer lloc, no cal dir, a la demografia. La població de Catalunya s'ha incrementat, i s'ha incrementat molt especialment durant la dècada dels 60 i 70, però aquest increment no ho explica tot. S'han incrementat altres coses, s'ha incrementat per exemple la proporció de dones que ara accedeixen a la Universitat. Quan jo, a primers de setembre de 1939, vaig començar a estudiar Medicina, -feia 3 anys que la Universitat era tancada amb motiu de la guerra civil- el primer curs eren 525 alumnes: 525 homes i 2 dones. Actualment, a les facultats de Medicina hi ha més d'un 40% de dones.

O sigui, repeteixo, aquest increment de l'alumnat és degut per una part a motius purament demogràfics, per un altre cantó, a l'accés de la dona al mercat del treball, al món universitari, etc, i també a un altre factor que no hem d'oblidar, a l'entrada cada vegada més important, i això sí que ho preveïen d'una manera clara totes les disposicions legals de l'època de Villar Palasí, de gent gran a la Universitat, dels majors de 25 anys.

En aquells moments, és a dir, fa vint anys, entre les diverses opcions possibles, hom va acceptar la massificació: hi havia dues opcions i, especialment en un règim de dictadura, era fàcil decidir si es tirava cap a un cantó o cap a l'altre: es podien obrir les portes de la Universitat i deixar entrar pràcticament tothom que ho volgués, o es podia, al contrari, tancar les portes i establir uns mecanismes de selectivitat molt durs. Es va optar, crec que encertadament, per la primera de les opcions, per facilitar l'accés a la Universitat de tota la gent que ho volia. Això

va produir la massificació, i la massificació té òbviamment els seus inconvenients: el nivell de la Universitat més aviat se'n va ressentir, perquè naturalment no van créixer ni molt menys a la mateixa velocitat el nombre d'estudiants, el nombre de centres, i el nombre de professors, especialment de professors ben formats, i sobretot tampoc no va créixer la quantitat de recursos destinats a l'ensenyament universitari.

D'aquí ve això que se n'ha dit la crisi de la Universitat. Crisi de la Universitat que ha estat, per motius semblants, més o menys igual a tot el món, però que aquí a Catalunya, i en general a tot l'Estat, s'ha deixat sentir d'una manera important. Bé, però què és una crisi? Si busquem al diccionari de Corominas, veurem que defineix la crisi com *un moment decisiu en un negoci d'importància*. I això no vol dir que la crisi sigui dolenta, atès que un moment decisiu pot convertir-se en una eventualitat dolenta però a partir d'aquell moment decisiu poden passar coses ben satisfactòries. I la Universitat estava en crisi, està en crisi i continuarà en crisi, tenint en compte aquest sentit de la paraula crisi. Jo no vull assimilar el terme crisi al terme degradació. Hi ha hagut, certament, també en determinats casos, una degradació pels motius que ja he exposat abans però realment, repeteixo que el problema principal és que aquesta massificació, malgrat els esforços que ha fet molta gent, molts universitaris, no ha estat acompanyada de l'abundància de recursos suficients per donar-hi una resposta adequada.

No fa gaire, l'actual Rector de la Universitat Autònoma de Madrid, Cayetano López, va publicar a les pàgines d'*El País* dos articles molt il·lustratius sobre aquest problema de

la massificació universitària i sobre la punyent manca de recursos. N'extrec algunes dades: de tots els països de la CEE, l'Estat espanyol és sens dubte el que menys gasta per alumne en educació superior. Portugal, que també sempre acostuma a anar a la cua i moltes vegades darrera nostre, en aquest cas gasta el 14% més per alumne que el conjunt de l'Estat. I Holanda, la que gasta més, gasta el 558% més per alumne en els seus estudiants universitaris. A més, pel que fa a la despesa real, si atemperem la despesa amb la riquesa del país, és a dir, amb el Producte Interior Brut, veurem que el conjunt dels països de la Comunitat gasten exactament el doble del que gasta l'Estat espanyol del seu PIB pel que fa a l'ensenyament universitari. Estem, doncs, en un moment en què cal decidir què es fa amb la Universitat i cal plantejar-se com a tema principal, la necessitat de dotar-la de recursos suficients. Acabaré aquesta primera part tornant a insistir en les dades de la Universitat catalana actual. Com sabeu, actualment no tenim a Catalunya una sola Universitat, sinó que n'hi ha tres, -si prescindim de la UNED-, que tenen en conjunt 150 mil estudiants. Això representa tenir 25 estudiants per mil habitants, proporció que cal comparar amb la dels anys 30 que, com hem vist, era de només un estudiant per mil habitants. I la proporció, repeteixo, ha passat d'un estudiant per mil habitants l'any 34, a 25 estudiants per mil habitants, ara; és a dir, 25 vegades més d'estudiants per habitant.

Hi ha, doncs, molta més gent que accedeix a la Universitat; tenim més gent en edat d'accedir-hi, tenim una proporció més gran de nois joves que hi volen anar, tenim moltíssimes més dones que accedeixen a la Universitat, i tenim un

contingent prou considerable de gent adulta que, per un motiu o per un altre, hi vol entrar.

Hem arribat, en aquest sentit, a xifres europees, no amb la despesa, com hem vist, però sí en el nombre d'alumnes que van a la Universitat, amb la proporció i amb la intensitat que aquí es vol estudiar. De fet de l'any 34 a l'any 88 hi ha hagut una llarga evolució que ha comportat com a conseqüència el pas d'una Universitat elitista socialment i intel·lectualment, la dels anys 30, i molt professionalitzada, -una Universitat que feia metges o feia advocats o feia científics, o feia llicenciats en pedagogia, etc.- a una Universitat molt més accessible, molt més plural, molt diferent de la de fa cinquanta anys. En definitiva, això és un cas particular de l'expansió del sistema educatiu; perquè és tot el sistema educatiu que s'ha expandit. Penseu que en els moments actuals, a Catalunya, a les edats d'ensenyament obligatori, hi ha una escolarització del 100%, total i absoluta, i penseu també una altra dada molt important, que dins l'ensenyament secundari, és a dir, si sumen el Batxillerat i la Formació Professional, estem en una taxa d'escolarització del 85%, és a dir realment molt elevada. Molt elevada i que ha pujat especialment els darrers anys, perquè si mirem les xifres de fa 10 o 12 anys, veurem que aquesta taxa era només de 60%. I si anem més endarrera, recordo que aquí a Reus quan l'any 1931 vaig començar a estudiar el Batxillerat, no sé quants érem, però en tot cas érem una petita minoria els qui estudiàvem Batxillerat i en canvi avui dia a l'ensenyament secundari, com ja us he dit, hi accedeix el 85% de la població que es troba en l'edat adequada per fer-ho, amb tendència encara a créixer.